

Projekt *Medijsko obrazovanje je važno.MOV*

PE4 smjernica

Kurziv – Platforma za pitanja kulture, medija i društva

Medijska pismenost u neformalnom obrazovanju

1. Analiza relevantnosti problema

Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije, usvojena 2014. godine u Hrvatskom saboru, uvela je cjeloživotno učenje kao temelj cjelokupnog sustava obrazovanja. Cjeloživotno učenje odnosi se na sve aktivnosti stjecanja znanja, vještina, stavova i vrijednosti tijekom života, s ciljem njihova usvajanja ili proširenja, i to u okviru osobnog, društvenog ili profesionalnog razvoja i djelovanja pojedinca. Takav sveobuhvatni koncept trebao bi obuhvatiti učenje u svim životnim razdobljima i u svim izvedbenim oblicima (formalno i neformalno obrazovanje te informalno učenje).

U ovom ćemo se dokumentu primarno baviti neformalnim obrazovanjem koje za razliku od formalnog obrazovanja ne dovodi do stjecanja novih kvalifikacija (diploma, certifikata), a od informalnog učenja ga razlikuje planiranje aktivnosti i intencionalnost učenja. Programi neformalnog obrazovanja mogu biti usmjereni svim dobnim skupinama i obrazovno-profesionalnim profilima, a odvijaju se u različitim formatima: radionice, seminari, konferencije, treninzi, praktičan rad, studijski posjeti, strukturirani programi s kraćim ili duljim trajanjem.

U Hrvatskoj najviše široko dostupnih te besplatnih neformalnih obrazovnih programa provode organizacije civilnog društva te javne ustanove, što im je zakonska i statutarna obveza. U pogledu prostorne infrastrukture za programe neformalnog obrazovanja, za javne su ustanove ključne lokalne mreže javnih knjižnica, pučkih otvorenih učilišta i nekadašnjih domova kulture. Organizacije civilnog društva, kao i pravne osobe registrirane za obavljanje komercijalne djelatnosti svoje programe provode u privatnim (vlastitim ili unajmljenim) i javnim prostorima (kojima u pravilu upravljaju država ili jedinice lokalne ili regionalne samouprave).

U kontekstu dostupnosti, neformalni obrazovni programi mogu biti besplatni za krajnjeg korisnika (polaznika programa) ili se mogu odvijati uz naplatu. Razlikujemo također javne ustanove i organizacije civilnog društva koje uz potporu javnih sredstava provode dostupne i inkluzivne obrazovne programe te time ispunjavaju svrhu javnog obrazovanja, od privatnih poduzetničkih inicijativa koje odgovaraju na potrebu tržišta (ili stvaraju tu potrebu) i nemaju obvezu ulagati zaradu od provođenja programa u razvoj programa, u pogledu sadržajnih, ljudskih, tehničkih, prostornih kapaciteta.

Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije (2014-2021) neformalno obrazovanje usidрила je u obrazovanje odraslih, napominjući da se dio ciljeva, smjernica i mjera vezanih uz obrazovanje odraslih odnosi i na formalne i neformalne programe za osobe mlađe od 15 godina. Strategija neformalno obrazovanje promatra kroz prizmu tečajeva, radionica, seminara i specijalizacija koje već provode ustanove i imaju potencijal razviti se u certificirane programe odnosno programe koji korespondiraju formalnom sustavu, što jasnije pokazuje upisnik ustanova i programa Agencije za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih. Nacrt Nacionalnog plana razvoja sustava obrazovanja 2021-2027 potvrđuje takvo pozicioniranje neformalnog učenja unutar obrazovnog sustava.

Neformalno obrazovanje najčešća je djelatnost organizacija civilnog društva - u Registru udruga pri Ministarstvu uprave upisano je 9100 organizacija civilnog društva koje djeluju u području obrazovanja, od čega ih 4922 obavlja djelatnost odgoja i obrazovanja. Prema (već zastarjelom) istraživanju Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva, oko 10% udruga u Hrvatskoj navodi obrazovanje kao svoje prioritetno područje djelovanja, dok 72,5% udruga navodi edukacije odnosno različite oblike neformalnog obrazovanja kao najčešći tip djelatnosti koje provode (2012: 34).

Uspostava kriterija za postupke validacije i certificiranja neformalnih obrazovnih programa organizacija civilnog društva bila je postavljena je kao jedna od provedbenih aktivnosti Nacionalne strategije stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva 2017-2021. Kao nositelj aktivnosti određeno je Ministarstvo znanosti i obrazovanja, a kao sunositelji Ured za udruge te Agencija za odgoj i obrazovanje. Ta strategija nikada nije usvojena, a Nacionalni plan stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva 2021-2027. još uvijek nije dostupan javnosti.

Osim programa neformalnog obrazovanja za odrasle, koje sustav, kao što smo istaknuli, promatra kroz prizmu certificiranih ustanova i programa za obrazovanje odraslih, neformalni programi koje organizacije civilnog društva provode za djecu i mlade do 18 godina, usko su vezani uz drugi tip ustanova: odgojno-obrazovne ustanove, odnosno vrtiće i škole. Radi se o kompleksnom odnosu jer programi organizacija koji se provode unutar kurikuluma podliježu posebnom setu pravila i dogovora.

Iz perspektive projektne organizacije rada udruga važno je istaknuti da se donošenje kurikuluma ustanova za sljedeću školsku godinu vremenski ne poklapa s izglasavanjima godišnjih budžeta različitih razina javnih tijela na lokalnoj i nacionalnoj razini i time ciklusima provedbe aktivnosti koje se prijavljuju kao javne potrebe, što u značajnoj mjeri otežava uspostavljanje dugoročnije suradnje s odgojno-obrazovnim ustanovama.

Odgovornost za proces učenja, kvalitetu obrazovnog programa, primjerenost metoda i stručnost vanjskih suradnika na zaposlenicima je ustanove, pri čemu nema osiguranja da se odluke donose prema prethodno utvrđenim, transparentnim kriterijima. U svemu tome veliku ulogu ima Agencija za odgoj i obrazovanje koja ni sama nema jasne i javno objavljene te obrazložene kriterije suradnje s organizacijama civilnog društva, kao ni jasne i javne kriterije priznavanja neformalno stečenih znanja i kompetencija nastavniciima i stručnim suradnicima ustanova.

Unutar neformalnog obrazovanja kao organiziranog oblika stjecanja kompetencija, ovaj se dokument fokusira na programe neformalnog obrazovanja o medijskoj pismenosti koja, prema definiciji Europske komisije, uključuje sposobnost pristupa medijima, razumijevanje i kritičko vrednovanje različitih aspekata medija i medijskih sadržaja te stvaranje poruka u različitim kontekstima (2007).

Medijska pismenost smatra se jednom od ključnih kompetencija 21. stoljeća. Fenomeni poput dezinformacija, komodifikacije korisničkih podataka, narušene privatnosti, monopolizacije informacijskih tokova i prihoda od oglašavanja učinili su internetski prostor kompleksnim poljem presijecanja različitih oblika moći. Snalaženje u tom komunikacijskom i društvenom prostoru zahtijeva specifični skup znanja i vještina. S obzirom na marginalnu ulogu u hrvatskom sustavu formalnog obrazovanja, stjecanje tih znanja i vještina mahom je prepušteno pojedincima i njihovim praksama snalaženja u suvremenoj svakodnevici (Bilić, 2022: 5).

Programe neformalnog obrazovanja o medijskoj pismenosti provode u najvećoj mjeri organizacije civilnog društva. Nacionalni pregled aktera u polju medijske pismenosti u istraživanju *Mapping of media literacy practices and actions in EU-28* (2017) prepoznaje ukupno 33 ključna dionika koji provode neformalne programe medijske pismenosti, od kojih većina pripada kategoriji "organizacije civilnog društva" (14). Ostalo su javna vlast (9), regulatorna tijela (1), znanstvena zajednica (4), audiovizualni sektor (1), online platforme (4). Nešto više od trećine dionika (13) ima statutarnu obavezu promicati medijsku pismenost.

U sklopu trogodišnjeg projekta *Medijsko obrazovanje je važno.MOV*, 2021. je proveden je *desk research* ključnih dionika koji razvijaju medijsku pismenost bilo kao stalan program ili djelatnost ili kao povremeni projekt. Od 58 mapiranih dionika, 40 je organizacija civilnog društva, 16 javnih ustanova (fakulteta, instituta, ustanova za obrazovanje, ustanova u kulturi, regulatornih tijela, srednjih škola), jedan konzorcij sastavljen od javne institucije, privatnog poduzeća i organizacije civilnog društva te tek jedan komercijalni subjekt (nakladnička kuća). Nastavno na to istraživanje, mapiranim je dionicima odaslan obrazac koji su trebali ispuniti ako sami sebe prepoznaju kao aktere u području medijske pismenosti. Obrazac su ispunila 32 dionika, od čega 22 organizacije civilnog društva, 9 javnih ustanova i 1 poduzeće. Od 58 mapiranih dionika, 31 ima sjedište u Zagrebu. Ostali dionici relativno su ravnomjerno raspoređeni po cijelom teritoriju Republike Hrvatske.

Organizacije civilnog društva svojim neformalnim programima u području medijske pismenosti omogućuju ne samo pristupačnije obrazovanje koje razvija znanja i vještine mlađih generacija već unapređuju i političku i društvenu osviještenost odraslih građana. Također, budući da se medijska industrija kontinuirano i razmjerno brzo razvija, civilno društvo sposobno se brzo prilagoditi novonastalim situacijama, te nadopuniti sadržaj svojih radionica i online platformi kako bi pružile najnovije informacije i vještine korisne za svakodnevni život.

2. Opis postojećeg pristupa

Zbog uvjeta rada udruga, programi neformalnog obrazovanja medijske pismenosti koje pružaju OCD-i većinom su projektnog karaktera, dakle povremeni i privremeni, te unatoč trudu, vremenu i (javnim) sredstvima uloženi u razvoj kvalitetnih programa, oni često prestaju kad završi projekt čime se propušta postizanje dugoročnih učinaka i promjena u društvu.

Udruga Kurziv - Platforma za pitanje kulture, medija i društva, partner na projektu *Medijsko obrazovanje je važno.MOV*, sredinom lipnja 2022. organizirala je fokus grupu s organizacijama civilnog društva, provoditeljima neformalnih obrazovnih programa radi analize postojećeg okvira u kojem se provode programi neformalnog obrazovanja, s posebnim fokusom na programe u području medijske pismenosti. U fokus grupi sudjelovali su predstavnici organizacija koje rade u području filmske medijske pismenosti za djecu, mlade i nastavnike u školama, u području neformalnih obrazovnih programa za djecu i mlade čija je medijska pismenost dio, s podjednakim fokusom na kritičko čitanje i proizvodnju sadržaja, kao i organizacije koje provode dugogodišnje programe neformalnog

obrazovanja izvan područja medijske pismenosti, no koje se u svom radu bave zagovaranjem za promjenu policy okvira za razvoj tih programa.

Ključni uvidi organizacija civilnog društva koje su sudjelovale u fokusnoj grupi odnose se na dva segmenta. Unatoč promjenama najavljivanim od 2014. godine, vrednovanje kompetencija stečenih neformalnim programima još nije zaživjelo u praksi: nije uređen transparentan proces validacije odnosno akreditacije neformalnih obrazovnih programa, pa OCD-ovi i dalje ne mogu izdavati certifikate ili potvrde koje bi polaznici njihovih programa mogli iskoristiti kao referencu pri zapošljavanju ili nekom natječaju ili, ako su studenti, kao zamjenu za ECTS bodove. Na taj se segment uvezuje drugi, a to je suradnja s javnim tijelima - ministarstvima, jedinicama lokalne i regionalne samouprave, javnim ustanovama, institucijama, agencijama - koja se najčešće odnosi na infrastrukturnu podršku (osiguranje prostora za aktivnosti, osiguranje polaznika, vidljivost programa), te osiguravanje financiranja obrazovnih programa.

Infrastrukturna podrška programima prvenstveno se odnosi na podršku suradnjama odgojno-obrazovnih ustanova i drugih javnih ustanova s organizacijama civilnog društva. Podrška bi trebala biti temeljena na transparentnim, javno objavljenim i obrazloženim kriterijima suradnje s organizacijama civilnog društva i za čiju je provedbu osiguran sustav podrške, praćenja i evaluacije. Provedba i razvoj neformalnih programa za medijsku pismenost koji su usmjereni učiteljima i nastavnicima te stručnim suradnicima odgojno-obrazovnih ustanova, od izrazite su važnosti za formalni sustav obrazovanja u cjelini. S obzirom na oskudna znanja koja o temi dobivaju tijekom studija, nastavnicima koji provode medijsko obrazovanje kao dio kurikuluma predmeta ili međupredmetnih tema nužno je dodatno se educirati tijekom profesionalnog angažmana.

U pogledu financiranja obrazovnih programa, sudionici fokusne grupe ističu da su iznosi sredstava na lokalnoj razini nedostatni za razvoj programa i osiguravanje adekvatnih naknada za njihovu provedbu. Međunarodna sredstva za financiranje programa su ograničena i većinom se odnose na sredstva Europske komisije iz programa Erasmus+ ili donedavno Europa za građane, a sada programa Građani, jednakost, prava i vrijednosti (2021-2027) koji je usmjeren na teme demokracije, vladavine prava, temeljnih prava, transparentnosti i dobrog upravljanja. Ta su sredstva većinom usmjerena na organizacije koje imaju značajno iskustvo i kapacitete za provedbu, dok su neformalni obrazovni programi koje provode OCD-i različitih veličina i kapaciteta uglavnom vezani uz lokalni kontekst i lokalnu publiku. Iz te je perspektive još važnija suradnja s javnim tijelima na lokalnim i regionalnim razinama.

U novom programskom razdoblju, Kreativna Europa (2021-2027) otvorila je po prvi put financiranje sektoru informativnih medija u svrhu promicanja medijske pismenosti, pluralizma i slobode medija, kao i aktivnosti za pomoć sektoru u prilagodbi strukturnim i tehnološkim promjenama s kojima se suočava, čemu korespondira Nacionalni Plan oporavka i otpornosti (2021-2026) koji medijsku pismenost prepoznaje isključivo iz perspektive uspostave provjere medijskih činjenica i sustava javne objave podataka.

Iako su organizacije civilnog društva najbrojniji dionici razvoja područja medijske pismenosti u neformalnom obrazovanju, njihovi programi ne mogu biti dugoročno rješenje za većinu izazova koje izostanak medijske pismenosti proizvodi u društvu već je potrebna snažnija podrška tijela javne vlasti kako bi se izradili zajednički akcijski planovi i omogućila bliska suradnja između sektora.

2.a. Akteri važećeg policy pristupa

Prema prethodno provedenoj analizi problema i potreba, ključni su dionici važećeg policy okvira:

Ministarstvo znanosti i obrazovanja - središnje državno tijelo nadležno za upravne i druge poslove koji se odnose na sustav predškolskog odgoja, osnovnoškolskog i srednjoškolskog odgoja i obrazovanja u zemlji i inozemstvu, nacionalni kurikulum; udžbenike, normative i standarde te druge uvjete za odgojno-obrazovni rad, uključujući djelatnost udruga u području odgoja i obrazovanja; tijelo državne uprave nadležno za donošenje Nacionalnog plana razvoja sustava obrazovanja 2021-2027 i provođenje strukturne reforma sustava odgoja i obrazovanja, nositelj intervencija i mjera u nadolazećem ESF+ programu

Jedinice lokalne samouprave - osmišljavaju i implementiraju obrazovne politike na lokalnim razinama, osnivači osnovnih škola, financiraju programe i projekte lokalnih organizacija civilnog društva

Agencija za odgoj i obrazovanje - sudjeluje u praćenju, unapređivanju i razvoju odgoja i obrazovanja na području predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog odgoja i obrazovanja, obrazovanja odraslih; organiziranje i provođenje stručnog usavršavanja odgojno-obrazovnih radnika i ravnatelja odgojno-obrazovnih ustanova; davanje mišljenja o programima u osnovnom i srednjem školstvu te obrazovanju odraslih te obrazovnim programima organizacija civilnog društva

Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih - planiranje, razvoj, organizacija, provedba, praćenje i unapređivanje sustava strukovnog obrazovanja i obrazovanja odraslih

Agencija za elektroničke medije - regulatorno tijelo za elektroničke medije i promotor medijske pismenosti; suorganizator Dana medijske pismenosti pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture i medija i Ministarstva znanosti i obrazovanja, uz potporu brojnih drugih partnera; nakladnik portala medijskipismenost.net; ključno tijelo u sustavu financiranja programa u području medijske pismenosti; nositelj intervencije „Uspostava provjere medijskih činjenica i sustava javne objave podataka u NPOO-u”

Hrvatski audiovizualni centar - ključno tijelo u sustavu financiranja neformalnih obrazovnih programa u području filmske medijske pismenosti

Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske - nadležan za izradu Nacionalnog plana stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva 2021–2027

Savjet za razvoj civilnog društva - savjetodavno tijelo Vlade Republike Hrvatske, koje radi na razvoju suradnje Vlade s udrugama i drugim organizacijama civilnoga društva na provođenju akata strateškog planiranja za stvaranje poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva

Organizacije civilnog društva - najbrojniji provoditelji neformalnih obrazovnih programa u području medijske pismenosti

3. Ciljevi predložene policy intervencije

- u participativnom procesu osmisлити i uspostaviti sustav priznavanja i vrednovanja neformalnih obrazovnih programa u području medijske pismenosti
- osigurati kontinuitet neformalnih obrazovnih programa za medijsku pismenost kako bi bili dostupni svima bez obzira na dob, spol, etničku i klasnu pripadnost te zdravstveno stanje
- unaprijediti suradnju između organizacija civilnoga društva i javnog sektora na temama medijske pismenosti

4. Prijedlog policy rješenja na uočene nedostatke i preporuke za unaprjeđenje javne politike

1. U sve segmente policy ciklusa koji se tiču javnih obrazovnih politika (postavljanje problema na dnevni red, formulacija rješenja, odlučivanje, implementacija i evaluacija) uključiti vanjske stručnjake i predstavnike OCD-a te provoditelje neformalnih obrazovnih programa. Kroz koncept javnog savjetovanja otvara se prostor za sudjelovanje građana u donošenju odluka, no do javnog savjetovanja najčešće dolazi kada se na oblik dokumenta kojim se uređuje sustav odgoja i obrazovanja više ne može suštinski utjecati. Iako postoji ustaljena praksa osnivanja radnih i stručnih grupa koje sudjeluju u oblikovanju svih segmenata policy ciklusa, pogotovo formulacije rješenja, nije uobičajeno da se za sudjelovanje u takvim skupinama raspisuje javni poziv. Preporuka smjera uspostavljanju dobre prakse raspisivanja i objavljivanja javnih i transparentnih poziva za sudjelovanje u radu stručnih skupina u svim koracima policy ciklusa koji se tiču javnih obrazovnih politika.

2. Uspostaviti transparentne i jasne kriterije, standarde i procedure za postupke validacije i certificiranja neformalnih obrazovnih programa OCD-a. Postupak validacije važan je za osiguranje kvalitete programa, ali i za prepoznavanje kompetencija razvijenih kroz neformalno obrazovanje. Takav se proces mora odvijati participativno i transparentno te temeljiti na stručnosti i jasnim kriterijima. Time bi se osigurala procedura koja se na sve jednako primjenjuje te ravnopravan odnos prema svim pružateljima obrazovnih usluga. Zbog povjerenja javnosti procedure i standarde te kriterije procjene potrebno je razvijati u participativnom procesu kroz konzultacije sa zainteresiranom javnosti i stručnjacima te nakon donošenja isti moraju biti javno dostupni. Za provedbu procesa validacije programa potrebno je objaviti javni poziv za sudjelovanje u radnoj skupini gdje će osim predstavnika Ministarstva i nadležnih agencija, biti zastupljeni stručnjaci iz odgojno-obrazovnog sustava i sustava znanosti i visokog obrazovanja te predstavnika pružatelja obrazovnih usluga koji ispunjavaju javni interes (organizacije civilnog društva, javne ustanove).

3. Uspostaviti transparentne i jasne kriterije, standarde i procedure za suradnju odgojno-obrazovnih ustanova s organizacijama civilnog društva. Važno je nastaviti podržavati suradnju odgojno-obrazovnih ustanova s dionicima iz zajednice, ali i osigurati autonomiju školama u razvoju edukativnih aktivnosti u suradnji s OCD-ima, a koje će odgovarati na neposredne odgojno-obrazovne potrebe učenika ili osiguravati podršku roditeljima i učiteljima u razvoju njihovih kompetencija. Odluku o suradnji s organizacijama civilnog društva donosi škola u okviru procesa donošenja školskog kurikuluma, a na temelju transparentnih i jasnih kriterija, standarda i procedura koje utvrđuje nadležna Agencija za odgoj i obrazovanje, a u fomi općeg akta donosi nadležno Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Preporuka je u radnu skupinu za izradu kriterija i procesa putem javnog poziva uključiti što širi spektar

dionika, a nadzor nad implementacijom procedura povjeriti neovisnom vanjskom tijelu sastavljenom od predstavnika TDU-a, tijela JLRS-a i OCD-a.

4. Implementirati višegodišnje potpore programima medijske pismenosti kako bi se osigurao njihov kontinuitet i stabilan razvoj te omogućila trajnija suradnja s odgojno-obrazovnim ustanovama. Projekte medijske pismenosti, ovisno o formatu, ciljanim skupinama i pravnoj osobnosti izvoditelja, moguće je financirati iz različitih izvora, no jedini stabilan i kontinuirani izvor u Republici Hrvatskoj namijenjen isključivo razvoju te kompetencije jest godišnji poziv Agencije za elektroničke medije za projekte poticanja medijske pismenosti. Za organizacije civilnog društva važni su i godišnji pozivi Ministarstva znanosti i obrazovanja za dodjelu bespovratnih sredstava projektima udruga u području izvaninstitucionalnoga odgoja i obrazovanja djece i mladih te Hrvatskog audiovizualnog centra za poticanje komplementarnih djelatnosti. Svi su nabrojani pozivi jednogodišnji, dakle ne osiguravaju kontinuitet pristupa niti održivost programa. Višegodišnje potpore, koje bi obvezivale na podnošenje plana razvoja programa te promišljanje šireg utjecaja programa na društvo, ujedno bi omogućile planiranje suradnji s s odgojno-obrazovnim ustanovama koje bi u svoje kurikulume mogle uključiti i programe OCD-a.

5. U pozivima za financiranje programa medijske pismenosti kao jedan od dodatnih kriterija za bodovanje uključiti suradnje između organizacija civilnog društva i javnih tijela (ustanova, institucija). Nastavno na osiguravanje višegodišnjih podrški, ali i mimo njih, organizacije civilnog društva često nemaju prostornih kapaciteta za održavanje programa stoga im je suradnja s javnim ustanovama u vidu osiguravanja infrastrukturne podrške ključna za uspješno provođenje programa. Javnim ustanovama i institucijama definiranje suradnje s OCD-ima koje prethodi prijavi na javni poziv omogućilo bi uspješnije planiranje programa rada ustanova, temeljem kojih osnivači odobravaju godišnje budžete ustanova, osiguravanje novih korisnika (polaznici programa koji prvi put koriste prostor ustanove) koji se mogu uključiti i u ostale programe ustanove, te razvoj (nove) zajednice oko teme koja se podjednako tiče svih dobrih i profesionalnih skupina.

5. Izvori

Bilić, P. (2023). *Medijska pismenost građana Republike Hrvatske: istraživački izvještaj*. Zagreb: Institut za razvoj i međunarodne odnose.

Europska komisija (2007). *A European approach to media literacy in the digital environment*. COM (2007) 833.

Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0833:FIN:EN:PDF>

Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva (2012). *Procjena stanja razvoja organizacija civilnoga društva u Republici Hrvatskoj: Izvještaj istraživanja u 2011. godini*. Zagreb: Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva.